

VAIKŲ KNYGOS LEIDYBA LIETUVOJE 1940—1955 METAIS

Vaikų knygos leidyba Lietuvoje tarybiniais metais nėra tyrinėta. Paskelbtas ne vienas bendro pobūdžio straipsnis apie leidyklų veiklą, jų produkciją, atsiliepimai apie vaikams išleistas knygas, tačiau nebandyta apibendrinti vaikų knygos leidimo periodų, organizacijos. Šio straipsnio tikslas — apžvelgti vaikų knygos leidybą Lietuvoje nuo 1940 m. birželio 14 d. iki 1955 metų.

Leidybinę veiklą Lietuvoje nuo tarybinės okupacijos pradžios iki karo ir tarybinių aktyvistų leidybą evakuacijoje karo metais yra nagrinėjęs Lietuvos MA Istorijos instituto mokslinis bendradarbis T. Butkus, „Knygotyroje“¹ ir „Lietuvos TSR istorijos metraštyje“² skelbti jo straipsniai šiais klausimais, todėl pateikiamoje publikacijoje minėti periodai nebus detaliau nagrinėjami.

1940 metais nacionalizavus daugumą privačių leidyklų, pagrindine knygų leidėja tapo Valstybinė knygų leidykla. Savo veiklos pradžioje leidybinių planų ji dar neturėjo, knygos, taip pat ir vaikiškos, buvo leidžiamos stichiškai. Pasinaudota privačių leidyklų parengtais leidimui rankraščiais, skubiai versti kūriniai iš rusų kalbos.

Per 1940 metų antrą pusmetį vaikams išleista 14 pavadinimų grožinės literatūros knygų bendru 79 tūkst. egz. tiražu ir 11 mokslo populiarinimo knygų bendru 40,5 tūkst. egz. tiražu. Pirmą Valstybinės leidyklos knygą vaikams tapo S. Nėries poema „Eglė žalčių karalienė“ (išėjo 1940.X.14). Jos metrikoje pažymėta, jog tai Valstybinės leidyklos leidinys Nr. 3.

Be Valstybinės leidyklos, kuri per pirmuosius savo darbo metus išleido 35 knygas vaikams, iki 1940 m. rugsėjo 27 d. dar tebeveikė ir kitos privačios leidyklos. 10 knygų išleido „Spaudos fondas“ (visos verstinos, iš jų 4 — grožinės literatūros), 3 knygas — „Raudonoji vėliava“ (buvusi Sv. Kazimiero draugijos leidykla), 1 — „Mokytojų knygynas“. Kadangi knygos buvo leidžiamos neplaningai, neorganizuotai, keliuose leidyklose, jos kartais pasikartodavo. Greičiausiai siekdamos įrodyti savo lojalumą tarybų valdžiai, dvi leidyklos — „Raudonoji vėliava“ ir „Spaudos fondas“ — išleido M. Zoščenkos „Pasakojimus apie Leniną“, tiesa, išverstus skirtingų vertėjų (V. Sirijos Giros ir V. Kamantausko) ir apipavidalintus skirtingų dailininkų (N. Tyrso ir D. ir P. Tarabildų).

Iš 11 mokslo populiarinimo knygų tik 3 išleido Valstybinė leidykla, 6 — „Spaudos fondas“, 1 — „Mokytojų knygynas“ ir 1 — LLKJS CK.

¹ Butkus T. Knygų leidyba 1940—1941 metais Lietuvoje // Knygotyra. — 1973. — Nr. 3(10). — P. 97—111.

² Butkus T. Lietuviškų knygų leidimas Didžiojo Tėvynės karo metais evakuacijoje (1942—1944) // Lietuvos istorijos metraštis: 1972 metai. — V., 1973. — P. 139—151.

Pastaroji — pirmas legalus leidinys apie pionierių organizaciją ir jos uždavinius.

Grožinės literatūros vaikiškų knygų tiražas iki karo svyravo nuo 3 iki 10 tūkst. egz. Tiražo dydį nulėmė dažniausiai kūrinii paskirtis: iki mokyklinio ir jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikams skirtos knygos išleistos 7—10 tūkst. egz. tiražu, vidutinio ir vyresnio mokyklinio amžiaus skaitytojams — 3—5 tūkst. egz. tiražu.

1940 m. rugsėjo 27 d. nacionalizuotos visos dar veikusios privačios ir draugijų leidyklos³, ir jau pirmąjį 1941 metų pusmetį visas knygas leido Kaune buvusi Valstybinė leidykla. 1941 m. pavasarį „Vilniaus balse“ buvo paskelbtas 1941 metų leidyklos teminis planas⁴. Jis apėmė 594 įvairius leidinius, kurie buvo suskirstyti į 8 skyrius. Trečiame skyriuje nurodyti 44 knygų vaikams ir jaunimui pavadinimai, taip pat numatytas 12 knygų rezervas. Vaikams priskirtinos ir 8 iš numatytų plane mokslo populiarinimo knygų, taip pat kelios suaugusiems skaitytojams planuotos išleisti knygos (A. Diuma, N. Ostrovskio). Planą įvydyti sutrukdė ne tik karas. Valstybinei leidyklai dar trūko nemažai darbuotojų, ypač vertėjų⁵, spaustuvs stokojo popieriaus, kvalifikuotų kadru⁶, buvo užverstos pašaliniais darbais — blankų, vokų spausdinimu, ir neskyrė reikiamo dėmesio leidyklos užsakymams⁷.

Iki karo vaikams spėta išleisti 24 knygas (18 — grožinės literatūros, 6 — mokslo populiarinimo) bendru 154,0 tūkst. egz. tiražu: 7 knygos — originalios, likusios — verstinės. Daugumos tiražas — 5—6 tūkst. egz., tačiau jaunesniojo mokyklinio amžiaus skaitytojams skirtas prozos ir eilėraščių rinkinys „Gegužės Pirmoji“ išleistas didžiuliu to meto vaikų knygai tiražu — 25 tūkst. egz. Mokslo populiarinimo knygos leistos nedideliais tiražais — po 3—5 tūkst. Sis skaičius greičiausiai buvo laikomas optimaliu pažintinių knygų leidybos kiekiu Lietuvoje.

Be 24 išleistų knygų, spėta parengti leidimui ir daugiau rankraščių. Prasidėjus karui, į šalies gilumą evakavosi ir dalis Valstybinės leidyklos darbuotojų. Leidybinis darbas buvo tęsiamas Maskvoje. Ten vaikams Valstybinė leidykla išleido dvi grožines knygas: P. Cvirkos „Sėdabrinę kulką“ (1943 m.) ir A. Kononovo „Pasakojimus apie Lenina“ (1944 m.). Abi knygos adresuotos jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams ir išleistos nedideliais tiražais — po 3 tūkst. egz.

Vokiečiai okupuotoje Lietuvoje leido veikti Valstybinei leidyklai, nors užėmė dalį jos patalpų, palikdami darbuotojams vos kelis palėpės kambarėlius⁸. Buvo įvesta griežta leidybinio darbo kontrolė, patikrinti išlikę spaudai parengti rankraščiai. Dalis jų buvo sunaikinta, kai kurie

³ Lietuvos TSR Laikinosios Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas dėl leidyklų ir knygynų nacionalizavimo // Tiesa. — 1940. — Rugs. 28.

⁴ Lietuvos TSR Valstybinės leidyklos tematinis planas // Vilniaus balsas. — 1941. — Kovo 2.

⁵ Korsakas K. LTSR Valstybinės leidyklos 1941 metų leidybos planas // Tiesa. — 1941. — Vas. 8.

⁶ LCVA. — F. R-558, ap. 1, b. 27. — L. 393.

⁷ Ten pat. — L. 253.

⁸ Medeiva E. Valstybinė leidykla atgyja // Tarybų Lietuva. — 1944. — Rugs. 17.

išleisti. 1941 m. Valstybinės leidyklos plane buvo J. Baltrušaičio poema vaikams „Ziurkės įkurtuvės“, A. Giedriaus „Kasdieninės pasakos“. Jų rankraščiai jau buvo parengti išleisti (J. Baltrušaičio knyga net buvo spausdinama), bet šios knygos pasirodė tik okupuotoje Lietuvoje.

Karo metais imta naikinti hitlerizmo ideologijos neatitinkančias knygas. 1942 m. sausio 27 d. pasirodė Švietimo valdybos įsakymas pašalinti iš bibliotekų žydų autorių bet kada išleistus kūrinius, P. Cvirkos, L. Girros, S. Nėries ir kitų lietuvių rašytojų knygas, taip pat visus veikalus, išleistus įvairių leidyklų Lietuvoje tarybiniais metais, išskyrus tik keturias dešimtis knygų, tarp jų 10 skirtų vaikams. Tai S. Daukanto „Zemaičių pasakos“, K. Jakubėno „Simtas vyturėlių“, Vytės Nemunėlio „Dėdė Rudenėlis“ ir kt.⁹ Kitas knygas buvo nurodyta sunaikinti, ir tik skubus Respublikinės bibliotekos direktoriaus J. Rimanto raštas švietimo generaliniam tarėjui išgelbėjo po 1–2 egz. kiekvienos knygos. Prisidengta fraze, „kad liktų tyrinėjimui ir moksliniam darbui“¹⁰.

Remiantis „Bibliografijos žiniomis“, vokiečių okupacijos metais Lietuvoje buvo išleista 22 pavadinimų knygos vaikams: 10 — grožinės literatūros, 4 — praktinių patarimų ir 8 — tikybos. Pastarosios — tai 4 kartus pakartotas kunigo K. Paltaroko parengtas „Tikybos pirmamokslis“, „Moksleivio giesmynėlis“, „Vaikų mišios“, „Mažasis katalikas“. Šių nedidelės apimties knygelių tiražas svyravo nuo 2 iki 25 tūkst. egz.

Zemės ūkio rūmai okupacijos metais tęsė įkitybiniu laikotarpiu leistą bibliotekėlę „Per darbą ir mokslą į Tėvynės gerovę!“, skirtą jauniems ūkininkams. Keturios šios bibliotekėlės knygos skirtos paauklėti. Trys iš jų — žemės ūkio literatūra, viena — mergaičių rankdarbiai. Visos šios knygelės originalios, pasirodžiusios 1941–1942 m. nedideliais tiražais — po 2 tūkst. egz.

Karo metais vaikams išleistų septynių originalių knygų autoriai vėliau pasitraukė į Vakarų. A. Giedriaus, V. Tamulaičio, P. Rimkūno, B. Brazdžionio, L. Žitkevičiaus kūriniai vaikams ilgam buvo įstumti už marštin, pavadinus juos antitarybiniais, neturinčiais didesnės meninės vertės. Tai nulėmė ne tik rašytojų emigracija, bet ir jų kūrinių temos, jausmingumas, religiniai motyvai.

1943–1944 m. buvo išleistos ir 4 vokiečių autorių knygos: V. Vesper „Linkmos pasakos“, A. Holsto „Mokykla miške“, I. Link „Septyni Krauziukai“ ir K. Smito „Jonukas ir gaidys“, o 1944 m. dar ir skandinavų epas „Gūdrūna“. Šios knygos vėliau nė sykio nebuvo kartotos Lietuvoje, ir tik viena V. Vesper pasaka išspausdinta „Genio“ žurnale 1969 m.

Be Valstybinės leidyklos, 1944 m. vieną knygą vaikams išleido „Sakalo“ knygų leidimo bendrovė, atgaivinta A. Kniūkštos 1943 m. Tai buvo L. Žitkevičiaus poezijos rinkinys „Tarp tūkstančio žvaigždelių“. Visų Lietuvoje vokiečių okupacijos metais pasirodžiusių vaikų knygų tiražas svyravo nuo 5 iki 10 tūkst. egz.

Skiriasi karo metais išleistų originaliųjų ir verstinių knygų išvaizda. Lietuvių autorių knygos, iliustruotos lietuvių dailininkų, nespaltotos, at-

⁹ LCVA. — F. 1655, ap. 1, b. 147. — L. 2–3.

¹⁰ LCVA. — F. 1655, ap. 1, b. 113. — L. 16.

spaustos ant prasto popieriaus; jos nepasižymi bent kiek ryškesniu ar įdomesniu apipavidaliniu. Vokiečių autorių knygos, atvirksčiai, gausiai padabintos spalvingomis iliustracijomis, didelio formato, kietais viršeliais, atspausdintos ant storoko gero popieriaus. Visų jų iliustratoriai — vokiečių dailininkai.

Valstybinės leidyklos darbuotojai, pasitraukę iš Lietuvos, tęsė darbą Maskvoje ir 1944 m. sudarė tų metų leidybos teminį planą (1944 m. sausio 2 d.)¹¹. Jis buvo ne itin didelis: numatyta išleisti 65 leidinius 278,5 tūkst. egz. tiražu, tarp jų — 9 knygas vaikams bendru 75,8 tūkst. egz. tiražu. Šis leidyklos planas nebuvo įvykdytas. Karo veiksmams persikėlė į Lietuvą, rugpjūčio 1 d. buvo išvaduotas Kaunas. Leidyklos perkėlimas sutrikdė jos darbą. Vokiečiai, traukdamiesi iš Lietuvos, išvežė daugumą rašomosios medžiagos, nemažai spaustuvių mašinų, motorų, išsprogdino elektros stotis¹². Vėl Kaune įsikūrusioje Valstybinėje leidykloje ėmė dirbti 10 redakcijų, tarp jų — vaikų literatūros.

Iš sudaryto plano vaikams tebuvo išleista 1 knyga — „Lietuviškos pasakos“ 10,2 tūkst. egz. tiražu. Jos lauziniai rasti Kauno valstybinėje leidykloje, pasitraukus iš jos vokiečiams. Kitos knygos pasirodė vėliau: keturios — jau 1945 m., P. Cvirkos „Nemuno šalies pasakos“ — 1948 m., K. Binkio „Jonas pas čigonus“ — tik 1966 m., I. Krylovo „Pasakėčios“ — 1962 m. Antologija „Zalgiro keliu“ visiškai nepasirodė.

Daugiausia knygų išleido Valstybinė grožinės literatūros leidykla (88,2%). Jos produkcija vaikams — ne tik grožinė literatūra, bet ir mokslo populiarinimo. Pastarąsias knygas vaikams leido ir Valstybinė enciklopedijų, žodynų ir mokslinės literatūros leidykla (nuo 1949 m. — Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla). Jos išleistos 48 knygos sudaro 8% bendro vaikų knygų, išėjusių per 11 metų (1945—1955), skaičiaus. Iki susijungimo su mokslinės literatūros leidykla Valstybinė politinės literatūros leidykla išleido tris knygas vaikams. Valstybinė pedagoginės literatūros leidykla leido vadovėlius ir nuo 1951 m. — „Mokinių bibliotekos“ seriją (grožinius ir mokslo populiarinimo kūrinius), skirtą daugiausia vyresniųjų klasių moksleiviams. Skaitytojams iki 15 metų teko tik 2 šios leidyklos knygos, 3 knygas išleido „Profleidykla“. 1940—1955 m. Lietuvoje vaikų knyga sudarė nedidelę dalį bendro knygų srauto — nuo 3,4 iki 7,4%. Bendra knygų vaikams produkcija parodyta I lentelėje.

Kelis pirmus savo darbo metus Valstybinė grožinės literatūros leidykla nevykdė teminių planų. Nuo 1947 m. tiek planai, tiek ataskaitos buvo rašomi rusų kalba, tvirtinami Maskvoje. Tai nulėmė kai kurių kūrinių atranką. Iki 1952 m. kasmet buvo planuojama išleisti vaikams bent po vieną knygą apie to meto politinius veikėjus, jų vaikystę. Bet šie leidiniai pasirodydavo daug rečiau, nei planuota. Nebuvo pakartotinai išleista 1940 m. pasirodžiusi knyga „Vaikai apie Staliną“, nepasirodė 1946 m. planuotas leidinys „Kaip jie mokėsi“ (apie Lenino, Stalino, Molotovo, Kirovo ir Gorkio vaikystę), S. Michalkovo „Eilės apie Vadą“.

¹¹ LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 1. — L. 1—2.

¹² Medeiva E. Valstybinė leidykla atgyja // Tarybų Lietuva. — 1944. — Rugs. 17.

Vsevoložskio „Vaikystė Gori mieste“ (planuota 1947 m.), po 2–3 metus vėlavo J. Germano knygos apie F. Dzeržinskį, A. Kononovo — apie Leni-
ną. Nebuvo laiku išleistos ir kitos knygos. Jų vietas neplanuotai užimda-
vo A. Diuma, Z. Verno kūriniai. 1946 m. užplanuotos 55 knygos vaikams,
iš jų išleista tik 11 (20%), taip pat dar 9 neplanuotos knygos, 1947 m. —
57 pavadinimai, išleista tik 14 (24%) ir 26 neplanuotos (12 iš jų — iš
1946 m. plano, dėl įvairių priežasčių laiku nepasirodžiusios). 11 knygų,
planuotų 1947 m., išleista 1948–1949 metais. Tačiau tiražų atžvilgiu
kiekvienais metais planas būdavo įvykdomas 70–90% — nemažai knygų
pertirajuojama iki 25 tūkst. egz.

Leidiniai, įtraukti į teminius TSRS kultūros ministerijos aprobuotus
planus, buvo laikomi „ideologiškai sveikais“ nepaisant to, kad kai kurių
originaliųjų kūrinių rankraščių redakcijos dar nebuvo mačiusios (plane
būdavo nurodoma tik kūrinio tema, pavyzdžiui, V. Mozūriūno eilės apie
jūrą ar M. Sluckio apsakymai apie vaikus). Tik viena kita iš leidžiamų
neplanuotų knygų būdavo nauji lietuvių autorių kūriniai, paprastai eilė-
raščiai (V. Sirijos Giras, A. Matučio, E. Mieželaičio, K. Papeckio), o dau-
guma — pakartotiniai leidimai (5–10%) arba verstiniai tarybinių rusų

1 lentelė

Bendra vaikų knygos produkcija 1940–1955 m.

Metai	Vaikams išleistų knygų skaičius	Bendras tiražas (tūkst. egz.)	Vidutinis vienos knygos tiražas (tūkst. egz.)
1940	25	119,5	4,8
1941 I p.	24	154,0	6,4
1941 II p.	7	94,2	13,5
1942	6	51,0	8,5
1943	7	52,0	7,4
1944	5	79,0	15,8
1945	17	138,0	8,1
1946	24	258,2	10,2
1947	46	561,7	12,2
1948	42	606,6	14,4
1949	74	1229,4	16,6
1950	74	1202,0	16,2
1951	73	1212,0	16,6
1952	56	1021,5	18,2
1953	62	1008,5	16,3
1954	60	976,5	16,0
1955	60	1131,0	18,9

Iš viso: 662 9895,1 14,9

autorijų kūriniai (50—70%), „patikrinti laiko“ ir ministerijos leisti. Iki 1949 m. kiekvienoje ataskaitoje buvo nurodoma nemažai priežasčių, dėl kurių nebuvo išleistos planuotos vaikų knygos. Pagrindine laikomas dailininkų iliustratorių nuolatinis vėlavimas pateikti iliustracinę medžiagą. Taip pat kaltinami autoriai, pažadėję, bet laiku nepateikę kūrinių rankraščių. Tačiau Valstybinės grožinės literatūros leidyklos pirmojo penkmečio ataskaitoje beveik visa kaltė stauga suverčiama 1949 m. atleistam vyr. redaktoriui V. Drazdauskui, kuris „aiškiai padėjo prasiškerbti nacionalistinei ideologijai į redaguojamas knygas“ ir nedėjo visų pastangų teminiam planui įvykdyti¹³. Pakeitus vyr. redaktorių (A. Zukausku), nuo 1950 m. knygų, iš jų ir vaikų literatūros, leidimas pasikeitė. Jau 1950 ir 1951 m. vaikų literatūros redakcijos leidybiniai planai įvykdyti 80% pagal pavadinimų skaičių ir 95% pagal tiražą. Panašiai įvykdyti ir vėlesnių metų planai. Pagrindiniais leidinių vėlavimo kaltininkais nurodomos tik spaustuvės: „Spindulys“ per ilgai renka tekstus¹⁴, „Raidė“ apkrauta pašalinėm užduotim¹⁵, „K. Požėlos spaustuvė laiku neįsisavino giliojo ofseto, neparuošė skaidrių iliustracijų gamybai“¹⁶, „Leningrado spaustuvės, priėmę išleidimui kelis spalvotus vaikų leidinius, nespėjo jų pagaminti“¹⁷.

Kita svarbi priežastis, lėmusi vaikų knygos vėlavimą, — ilgas rankraščių redagavimas. Etatinių redaktorių ir korektorių skaičius beveik nedidėjo, o išleidžiamų knygų kasmet gausėjo. Vietoje numatytų 30—100 dienų rankraštis išgulėdavo redaktoriaus portfelyje beveik metus¹⁸. Buvo skundžiamasi atmetiniu rašytojų požiūriu į vaikų literatūrą: rankraščiai pateikiami redakcijai nesutvarkyti, neretas jų apolitiškumas, reikia įdėti daug redakcinio darbo. Ideologiniai reikalavimai originaliesiems kūriniams ypač sustiprėjo po 1946 m. VKP(b) CK nutarimo dėl žurnalų „Leningrad“ ir „Zvezda“ ir po A. Zdanovo pasisakymų apie partiškumą mene. Štai tada buvo nurašytos jau parengtos spaudai knygos: antologija „Zalgirio keliu“, B. Buivydaitės „Trys draugai“, A. Matučio „Talkininkų traukinys“, A. Žmuidzinavičiaus „Pasaka apie karalių Miķę“, J. Dociaus „Meškiuko diena“ ir „Kur du stos — visados“ ir kt.¹⁹ Organizacinių priemonių originaliajai vaikų literatūrai gerinti ėmėsi Lietuvos TSR rašytojų sąjunga. 1949 m. prie jos organizuota vaikų literatūros sekcija, kuriai vadovauti ėmėsi poetė V. Valsiūnienė. Negalima pasakyti, kad originaliosios grožinės literatūros knygų skaičius po to būtų labai padidėjęs (žr. 2 lentelę). Jau 1950 m. poetė skundėsi, kad rašytojai ir toliau pateikia redakcijai rankraščių, apeidami vaikų literatūros sekciją, o tai didina apolitiškumą²⁰. Patys vaikų literatūros redak-

13 LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 201. — L. 2—3.

14 LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 206. — L. 5.

15 Ten pat.

16 LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 60. — L. 81.

17 Ten pat. — L. 20.

18 Чистяков И. Почему задерживается выпуск книг // Советская Литва. — 1946. — 16 декабря.

19 LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 211. — L. 1—2, 5—7.

20 Valsiūnienė V. Vaikai laukia knygų // Lit. ir menas. — 1950. — Rugs. 17.

Originaliosios ir verstinės knygos leidyba Lietuvos TSR 1940—1955 m.

Metai	Grožinė literatūra		Bendras tiražas (tūkst. egz.)	1 knygos vidutinis tiražas (tūkst. egz.)	Mokslo populiarinimo literatūra		Bendras tiražas (tūkst. egz.)	1 knygos vidutinis tiražas (tūkst. egz.)
	Originalioji	Verstinė			Originalioji	Verstinė		
1940	6	8	79,0	5,6	1	10	40,5	3,7
1941 I p.	6	12	123,0	6,8	1	5	31,0	5,2
1941 II p.	1	—	5,2	5,2	6	—	82,9	13,8
1942	2	—	20,0	10,0	4	—	27,0	6,8
1943	2	4	50,0	8,3	1	—	2,0	2,0
1944	2	1	25,0	8,3	1	1	54,0	27,0
1945	5	11	128,0	7,4	1	—	10,0	10,0
1946	8	12	217,6	10,9	—	4	40,6	10,2
1947	9	30	475,8	12,2	2	5	85,9	12,3
1948	15	24	578,4	14,8	1	2	28,2	9,4
1949	22	38	1087,0	18,1	4	10	142,4	10,2
1950	18	51	1180,0	17,1	1	4	22,0	4,4
1951	20	41	1164,0	18,8	1	11	48,0	4,0
1952	18	28	966,5	21,0	3	7	55,0	5,5
1953	19	37	974,5	17,4	1	5	34,0	5,7
1954	11	40	887,5	16,9	4	5	89,0	9,9
1955	23	26	1043,0	20,9	4	7	88,0	8,0
Iš viso	187	363	9004,5	16,4	36	76	880,5	7,9

cijos darbuotojai sielojosi, kad sekcija niekuo neprisidėjo prie originaliosios vaikų literatūros leidybos, nereagavo į kritiką ir „visi rankraščiai svarstymai koncentravosi leidykloje“²¹. Sekcija nesusidorėjo su jai pavestu darbu, todėl 1954 m. po antrojo LTSR rašytojų suvažiavimo buvo panaikinta, o jos funkcijos perduotos žanrinėms Rašytojų sąjungos sekcijoms.

Kilo nemažai problemų dėl verstinės vaikų literatūros leidimo. 1945 m. „Tiesoje“ kelis kartus pasirodė skelbimai, kad Valstybinei grožinės literatūros leidyklai reikalingi vertėjai, verčiantys iš rusų kalbos į lietuvių. Daugumos verstinių knygų vaikams autoriai — rusų ra-

²¹ LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 217. — L. 21.

šytojai. Užsienio rašytojų knygos sudarydavo 2—13% bendro vaikų knygų srauto ir dažniausiai taip pat būdavo verčiamos iš rusų kalbos.

Iki 1950 m. knygas vaikams vertė labai įvairūs žmonės, dažniausiai pradedantys vertėjai. Tarp jų — gydytojas (P. Baublys), partinės mokyklos dėstytojas (J. Būtėnas), aktoriai (E. Danilevičiūtė, V. Jurkūnas), namų šeimininkės (V. Siugzdinienė, R. Jankevičiūtė), juriskon-sultas (A. Lastas) ir kitų profesijų žmonės²². Dėl to vertimų kokybė buvo prasta, o begaliniai jų redagavimai didino knygų savikainą. Kiekviena personalinio pensininko, buvusio lituanisto S. Dabušio išversta knyga sukeldavo redaktorių ir kritikų protestus. 1950 m. vaikų ir jaunimo literatūros redakcija kreipėsi į Vilniaus universiteto studentus kalbininkus, kviesdama juos prisidėti prie knygų vaikams vertimo. Tų metų ataskaitoje pranešama, kad „neetatiniiais vertėjais redakcijoje dirba virš dešimties studentų lituanistų, tarp jų — 7 komjaunuoliai“²³. Nemažai reikšmės atrenkant vertėjus turėjo šių žmonių politinės pažiūros, taip pat įrašas anketoje atsakant į klausimą „Kur buvo ir ką veikė Didžiojo Tėvynės karo metais“ 1945—1955 m. vaikams išleista 41 vers-tinė knyga, kurioje nepažymėta vertėjo pavardė. Greičiausiai šių žmo-nių biografijos nebuvo visiškai „švarios“ to laikmečio ideologijos cen-zorių požiūriu. Itin daug „anoniminių“ verstinių knygų pasirodė 1946—1949 m. Vėliau pakartotinai leidžiamos šios knygos būdavo verčiamos iš naujo.

Nuolatiniai rankraščių perredagavimai po kelis kartus, popieriaus trūkumas, lėtas naujos spausdinimo technikos diegimas, didelės lėšos, skirtos vaikų knygos apipavidalinimui, labai padidino knygų kainas. 1948 m. spaudoje nuolat pasirodydavo skaitytojų pastabų, kad blogai įrištos, prastai subrošiūruotos, be kietų viršelių knygos la-bai brangiai kainuoja. „Dar blogesni reikalai su vaikų literatūra, kuri pagal savo paskyrimą turėtų būti pigiausia. o iš tikrųjų vaikų knygos kaina dar žymiai pralenkia grožinės literatūros kainą. Pavyzdžiui, iš-verstas į lietuvių kalbą K. Ciukovskio „Telefonas“ (brošiūrėlė 6 psl.) kainuoja 3 rbl., A. Barto „Pirmokė“ (plona brošiūrėlė) — 6 rbl., S. Ne-ries „Našlaitė“ (47 psl.) — net 12 rbl.“²⁴ Iki 1948 m. vidutinė vaikų knygos kaina smarkiai šoktelėjo: 1940 m. antrą pusmetį ji buvo 2,56, 1941 m. I pusmetį — 3,28, 1945 m. — 6,63, 1946 m. — 5,60, 1947 m. — 7,07, 1948 m. — 5,73 rublio. Kai kurių storesnių knygų kainos siekė 15—18 rublių. Palyginus jas su pačios grožinės literatūros redakcijos eilinių darbuotojų to meto atlyginimais (vaikų literatūros redaktoriaus — 1200, valytojos — 310, mašininkės — 450 rublių), matyti, kad šios kainos ganėtinai aukštos. Reikia paminėti, kad Valstybinės politinės literatūros leidyklos išleistų knygų tiek vaikams, tiek suaugusiems kai-nos buvo 4—6 kartus mažesnės.

1949 m. antrą pusmetį knygų kainas imta mažinti. Masiamai skai-

²² LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 210. — L. 1—5.

²³ LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 206. — L. 12.

²⁴ Vytautas St. Kovoli už knygos savikainos mažinimą // Lit. ir menas. — 1948. — Vas. 4.

tytojui pradėta leisti „Pigioji biblioteka“, kurios knygos buvo 2 kartus pigesnės, nedidelės apimties (3—4 aut. l.), ėjo didesniais tiražais (20—25 tūkst. egz.), bet buvo spausdinamos ant prasto popieriaus, įrištos minkštais viršeliais ir neapipjaustytos. Jau 1949 m. vidutinė vaikų knygos kaina siekė 3,85 rublio. 1950 m. savitraštis „Literatūra ir menas“ džiugiai pranešė, jog knygos kaina sumažinta 40—80%²⁵. 1952 m. ji tesiekė vidutiniškai 2,93 rublio, o autoriniai honorarai nesikeitė nuo 1944 m. Už ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams skirtos knygos autorinį lanką buvo mokama 3—4 tūkst. rublių, už eilėraščius iki 100 eilučių — 3000 rublių, už knygos mokyklinio amžiaus vaikams autorinį lanką — 4000 rublių, už mokslo populiarinimo literatūrą vaikams — 3000 rublių (tai aukščiausi tarifai). 1950 m. Valstybinės grožinės literatūros leidyklos ataskaitoje išreikštas susirūpinimas, kad, nuolat mažinant knygų, ypač vaikiškų, kainas, autoriams teks mokėti honorarus ne pagal aukščiausią, o pagal žemesnį tarifą, t. y. 1,5—2 kartus mažiau nei anksčiau²⁶. Nuo 1953 m. vaikų knygų kainos vėl ėmė kilti, ir 1955 m. vidutinė kaina siekė 4,30 rublio.

Mazinant knygų kainas, imta didinti tiražą, kadangi pokario metais buvo atstatoma vis daugiau spaustuvių, gerėjo jų aprūpinimas nauja įranga. Kaip jau minėta, iki karo vaikų knygos leistos nedideliais, 5—7 tūkst. egz. tiražais. Pirmaisiais pokario metais optimaliu vaikų knygų tiražu buvo laikoma 8—10 tūkst. egz., net neatsižvelgiant į būsimų skaitytojų amžių. Vėliau (1947—1950 m.) tokiu tiražu buvo laikoma 10,2 tūkst. egz., ir dauguma knygų leista būtent tokiais kiekiais, o šeštojo dešimtmečio pradžioje optimalus tiražas pasiekė 15 tūkst. egz. Vidutinis vienos vaikų knygos tiražas (grožinės literatūros) išaugo nuo 8 tūkst. egz. 1945 m. iki 20,6 tūkst. egz. 1955 m. (žr. 2 lentelę).

Mokslo populiarinimo knygų tiražas vaikams ne didėjo, o net po truputį mažėjo. 1946 m. vidutinis vienos knygos tiražas siekė 10,15 tūkst. egz. (1945 m. tebuvo išleista viena mokslo populiarinimo knygelė 10 tūkst. egz. tiražu), o 1955 m. — 8 tūkst. egz. Knygų tiražas labai svyravo. Priklausomai nuo mokslo šakos jis buvo nuo 3 iki 12 tūkst. egz. Didesniais tiražais leista politinė ir gamtos mokslų literatūra, mažesniais — žemės ūkio, technikos mokslų. Itin dideli tiražai buvo pokario metais leistų plonų knygelių apie higieną. Jie nuolat siekdavo 10,2 tūkst. egz.

Knygos tiražą lėmė ir tai, kokia kalba ji išleista. 1940 m. antrą pusmetį knygos vaikams leistos tik lietuvių kalba. 1941 m. pasirodė viena, o 1945 m. — 3 knygos rusų kalba, bet jų tiražas nesiskyrė nuo knygų lietuvių kalba tiražo ir siekė 5—10 tūkst. egz. 1946 ir 1947 m. vaikams vėl neišleista nė vienos knygos svetimomis kalbomis, o nuo 1948 m. Valstybinė grožinės literatūros leidykla pradėjo priiminėti TSRS spaudos komiteto užsakymus vaikų knygoms rusų kalba padidintais tiražais. Nedidelis knygų egzempliorių skaičius būdavo paliekamas respublikai, likę iškeliaudavo į TSRS gilumą. Šių knygų tiražas iki 1950 m. buvo 30—60 tūkst., nuo 1950 m. — 45—100 tūkst. (grožinės literatūros). Iš viso

²⁵ Pučinskas V. Knygas atpiginus // Lit. ir menas. — 1950. — Rugs. 17.

²⁶ LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 201. — L. 23.

per 11 pokario metų išleistas 36 knygos vaikams rusų kalba bendru 2405 tūkst. egz. tiražu. Daugiausia rusų kalba buvo leidžiami lietuvių autorių kūriniai: Zemaitės, J. Biliūno, P. Cvirkos apsakymai, A. Matučio, V. Mieželaičio, V. Reimerio, V. Valsiūnienės eilėraščiai. Išėjo ir keletas užsienio autorių knygų (S. Pero. A. Diuma, Z. Verno).

Nuo 1952 m. vaikams imta leisti knygas ir lenkų kalba. Tuomet leidinių rusų kalba skaičius ėmė mažėti (1953 m. — 2 knygos, 1954 — nė vienos, 1955 — 1). Iki 1955 m. išleistos 32 knygos lenkų kalba įvairaus amžiaus vaikams bendru 92,5 tūkst. egz. tiražu. Tai lietuvių ir rusų autorių kūriniai: A. Baltrušio, M. Sluckio, A. Matučio, Zemaitės, N. Ostrovskio, lietuvių liaudies dainelės vaikams.

Knygos lenkų kalba buvo leidžiamos optimaliais tiražais — po 1—6 tūkst. egz., o rusų kalba — labai padidintais. Popieriaus šiems išvežamiems leidiniams niekas iš sąjunginių fondų specialiai neskyrė, teko naudotis tik respublikiniais. Be to, 1952 m. buvo išleistos 6 nepalinės knygos rusų kalba lietuvių literatūros dekadai Maskvoje. Visų jų tiražai — 50—100 tūkst. egz. Spaustuvėms buvo parankiau ir pigiau spausdinti knygas dideliais tiražais, todėl knygos lenkų kalba mažais tiražais nuolat vėluodavo išeiti ir kartais ilgam įstrigdavo spaustuvėse, nes vos ne dėl kiekvienos knygos vykdavo kova²⁷. Itin maži tiražai buvo mokslo populiarinimo literatūros lenkų kalba: jie siekė vos 1—2 tūkst.

Lietuvių kalba mokslo populiarinimo knygos vaikams, kaip jau minėta, leistos nemažais tiražais, tačiau pavadinimų skaičiumi jos gerokai atsiliko nuo grožinės literatūros knygų. Kai 1940 m. jas leido kelios tarpusavyje nebendradarbiaujančios leidyklos, grožinės ir mokslo populiarinimo literatūros pavadinimų skaičius beveik nesiskyrė, tačiau vėliau santykis pakito. Lietuvoje tokias knygas mažai kas rašė (originali tuo metu išleista mokslo populiarinimo literatūra dažniausiai susijusi su žemės ūkio patarimais, o iš verstinės literatūros vaikams mažai kas tiko dėl TSRS vyravusio įsitikinimo, jog net vaikams mokslo populiarinimo knygas turi rašyti ne rašytojai, o specialistai ir mokslininkai). Nors šias knygas leido ir Valstybinė grožinės literatūros leidykla, ir Valstybinė enciklopedijų, žodnyų ir mokslinės literatūros leidykla, ir Valstybinė politinės literatūros leidykla, vaikams jų buvo skirta 4—9 kartus mažiau nei grožinės literatūros (šis santykis išliko iki šių dienų). O to meto periodinėje spaudoje nuolat buvo minima, jog vaikams trūksta mokslo populiarinimo knygų apie keliones, žymius žmones, istoriją. Ypač stokota originalių, nes dauguma išleistų knygų — verstinės (71%), ir tik 4 iš jų — užsienio autorių. 81 knyga priklauso rusų mokslininkų, keliautojų, rašytojų plunksnai.

Originalioji literatūra kasmet sudarydavo nuo 22 iki 46% bendro vaikų grožinių knygų skaičiaus. Tiesa, kai kurių metų Valstybinė grožinės literatūros leidyklos planuose ji siekdavo net 66%, bet tiek nė sykio nebuvo išleista. Viena iš priežasčių — itin griežta originaliosios literatūros cenzūra ir TSRS kultūros ministerijos nurodymai leisti kuo daugiau „gerų“ (t. y. „ideologiškai sveikų“) rusų autorių kūrinių. Jie ir sudarydavo verstinės literatūros pagrindą. Nuo 1948 m. pasirodydavo vos

²⁷ LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 31. — L. 60.

po vieną dvi knygas, kurių autoriai — kitų TSRS tautų rašytojai (iki 1955 m. išleistos dvi armėnų, trys ukrainiečių, po vieną latvių, tadžikų, uzbekų autorių arba liaudies kūrinių). Tuo tarpu rusų autorių knygų skaičius svyravo nuo 9 (1945 m.) iki 31 knygos per metus. Užsienio šalių rašytojų knygos kasmet sudarė 2—16% bendro vaikų knygų skaičiaus: tai prancūzų (27 knygos), vokiečių (9), amerikiečių (7), anglų (7) rašytojų kūriniai. Kaip jau minėta, dauguma jų versti iš rusų kalbos.

Nuo 1948 m. vaikų ir jaunimo literatūros redakcija savo leidybinius planus svarstydavo drauge su Pionierių rūmų darbuotojais²⁸, pateikdavo jiems naujų kūrinių rankraščių ištraukas. Būdavo konsultuojamasi su pedagogais. Tačiau to meto periodinėje spaudoje giriamąjį žodį Grožinės literatūros leidyklai tardavo nebent patys leidyklos darbuotojai. Skaitytojai, kritikai, pedagogai nuolat reikšdavo pastabų: negerai atrinktos S. Daukanto „Zemaičių pasakos“ — jose išliko per daug klerikališnių motyvų²⁹; negerai atrinkti tautosakos kūrinėliai F. Suravino knygoje „Išpėk mįslę“ ir J. Ciurlionytės „Lietuvių liaudies dainose vaikams“ — pateko buožių, išnaudotojų kurtas folkloras³⁰; vaikams turi būti leidžiami tik kupiūruoti ir nuo buržuazinės minties apvalyti klasikų³¹ ir folkloro³² kūriniai; per mažai leidžiama knygų apie kolektyvinius ūkius, šalies statybas, pionierių ir komjaunuolių veiklą ir per daug socialiai neįprasmintų pasakų³³; kaip galima leisti A. Matučio eilėraščius apie gamtą, jei juose veltui ieškotum mičiurininės minties atspindėjimo³⁴; Valstybinė grožinės literatūros leidykla leidžia tik tas knygas, kuriose „nė žodžio apie nūdienį gyvenimą, krašto atstatymą, klasių kovą, didžiuosius pasikeitimus, pionierių“³⁵. „Leidykla išleido nemažai menkaverčių ir net žalingų leidinių vaikams. Didelė kaltės dalis krinta buvusiam vaikų literatūros skyriaus vedėjui E. Mieželaičiui, kuris buvo aiškioje buvusio leidyklos vyr. redaktoriaus liaudies priešo Drazdausko įtakoje ir kuriam einant to skyriaus vedėjo pareigas, kaip tik išvydo šviesą visa eilė apolitiškų, menkaverčių knygų vaikams“, — pareiškė poetas V. Reimeris Lietuvos TSR tarybinių rašytojų sąjungos valdybos trečiajame plenume³⁶.

Tokio pobūdžio leidyklos produkcijos puldinėjimai labai sumažėjo po 1953 m., ėmus silpnėti cenzūrai. Jau 1953 m. ataskaitoje Vals-

²⁸ LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 201. — L. 8.

²⁹ Шуранин Ф. Новые издания художественной литературы // Сов. Литва. — 1947. — 25 мая.

³⁰ Šimkus J. Dėl literatūros vaikams ir jaunimui // Pergalė. — 1949. — Nr. 2. — P. 71—77.

³¹ LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 150. — L. 3.

³² Valsiūnienė V. Kelkime vaikų literatūrą į aukštesnį lygį // Lit. ir menas. — 1949. — Spalio 16.

³³ Valsiūnienė V. Daugiau dėmesio vaikų literatūrai // Lit. ir menas. — 1950. — Kovo 19.

³⁴ Žilionis V. Apie knygas vaikams // Lit. ir menas. — 1949. — Spalio 16.

³⁵ Beriozovas A. Tik pilnaverčius kūrinius vaikams ir jaunimui // Lit. ir menas. — 1949. — Spalio 16.

³⁶ Reimeris V. Už naujus pasiekimus lietuvių tarybinėje vaikų literatūroje: Sutrum-pintas pranešimas Lietuvos TSR Tarybinių rašytojų sąjungos valdybos III plenumo // Lit. ir menas. — 1950. — Spalio 15.

tybinė grožinės literatūros leidykla išdrįso pripažinti, jog mažai iki tol leista pasakų, fantastinių, nuotykiinių knygų vaikams, o pasirodžiusi originalioji lietuvių literatūra negali patenkinti jaunųjų skaitytojų³⁷. Nuo 1954 m. pradeda gausėti išleidžiamų pasakų ir nuotykinės literatūros.

Panašios griežtos, o kartais ir nepagrįstos, piktos kritikos sulaukdavo ir knygų apipavidalinimas. Su leidykla sudarytų sutarčių dailininkai iliustratoriai dažnai nevykdavo. Kasmet beveik pusė planuotų knygų pavėluodavo išeiti dėl dailininkų kaltės — dažniausiai originalioji literatūra (verstinės knygos beveik visada išeidavo su originalo iliustracijomis, kartais net nenurodant dailininko pavardės).

1940—1941 m. vaikų knygas iliustravo patyrę vyresniosios kartos dailininkai (jų iliustracijos puošė ikitarybinio laikotarpio knygas): V. Stančikaitė, P. Rauduvė, D. ir V. Tarabildos, T. Kulakauskas, V. Vagusevičius, A. Kučas ir kt. Kai kurie iš jų puošė ir vokiečių okupacijos metais leistas vaikų knygas. Pokario metais augo iliustruojamų knygų skaičius. Iki tol dirbusių dailininkų jau nepakako, ir dėl to ėmė vėluoti originalioji literatūra. Ne vienas iš dailininkų sudarydavo sutartis, kurių nevykdėdavo. Antai M. Sluckio knygą „Būsiamas kapitonas“ apsiėmė iliustruoti dailininkas V. Galdikas, bet, iki sutarto laiko jam nepateikus iliustracijų, rankraštis perduotas dailininkei B. Mingėlaitei. 1949 m. poetas A. Matutis įteikė leidyklai poemėlės „Negriukas Džonis“ rankraštį, tačiau knyga išleista tik 1951 m. pabaigoje, nes dailininkas V. Jurkūnas pažado pateikti vertingas iliustracijas netesėjo, ir knyga išėjo su dailininkės N. Sergejevos iliustracijomis, sukurtomis rusiškam poemos vertimui. Laiku nepateikė iliustracijų S. Nėries „Senelės pasakai“ V. Kosciuška, o vėliau ir visai atsisakė šio darbo. Knygą iliustravo F. Ušinskaitė.

Spaudoje retkarčiais pasigirdavo priekaištų, jog vaikų verstinė knyga dažnai išleidžiama su originalo iliustracijomis, kurios tarybinių vaikų neauklėja, o perspausdinamos dažnai praranda ryškumą. Siūloma iliustruoti jas dailininkams. Ir nors ataskaitoje apie meno redakcijos darbą Valstybinė grožinės literatūros leidykla ryžtingai pasisakė už originalo iliustracijų perspausdinimą (tai sumažina knygos savikainą)³⁸, tačiau kasmet išeidavo po kelias verstines knygas, iliustruotas lietuvių dailininkų T. Valiaus, V. Banio, V. Dilkos, V. Vagusevičiaus, V. Bačėno ir kt. Net po kelis kartus pakartotos K. Petrikaitės-Tulienės iliustruotos S. Pero pasakų knygos.

Nuolatinis iliustruojamų knygų vėlavimas paskatino Valstybinės grožinės literatūros leidyklos meno redakciją 1949 m. kreiptis į Dailės instituto studentus. 1950 m. vaikų knygas jau iliustravo E. Jakutytė, A. Makūnaitė, P. Ulbikaitė, V. Cerniauskaitė, V. Galdikas ir kiti jauni dailininkai.

1946 m. prasidėjusi kova su estetizmu, formalizmu ir kitais -izmais mene neaplenkė ir knygų. Vos ne kiekvienas lietuvių dailininkas, iliustruojęs vaikų knygas, sulaukė piktos kritikos. A. Kalpokui prikišo fan-

³⁷ LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 217. — L. 5, 19—20.

³⁸ LVMA. — F. 23, ap. 1, b. 201. — L. 22.

taziją, D. Tarabildienei — manierizmą, K. Petrikaitei-Tulienei — schematizmą, T. Kulakauskui — neaiškias formas, F. Ušinskaitei — formalizmą, stilizaciją, V. Kosciuškai — saldumą ir idiliją, J. Docuii — eski-ziškumą, A. Makūnaitei — paviršutiniškumą, schematizmą, formalizmą ir t. t.³⁹

Kovai su „negatyviais“ knygų iliustravimo reiškiniais Valstybinėje grožinės literatūros leidykloje buvo sukurta komisija iš neetatinių dailininkų, leidyklos direktoriaus, vyr. redaktoriaus. Ji aptardavo leidyklos rankraščiams pateiktas iliustracijas, pateikdavo savo pasiūlymus dailininkams (pavyzdžiui, sumažinti geltonos spalvos intensyvumą, pataisyti liaudišką ornamentą, paryškinti formas ir pan.⁴⁰). Vartant šios komisijos susirinkimų protokolus, sunku rasti bent kiek radikalesnių pasiūlymų, iliustracijos dažniausiai pripažįstamos tinkamomis. Tačiau spaudoje kas kart buvo puolamos išleistos naujos knygos, kurių iliustracijos, nepaisant sukurtos komisijos, „nepagerėjo“⁴¹.

Tik 1956 m. buvo pripažinta, jog vyko tuščia kova su įsivaizduojamu formalizmu, jog lietuviška vaikų knyga — ir spalvinga, ir harmoninga, ir pakankamai realistiška. Apipavidalinimo trūkumų dažniausiai atsi-radavo dėl to, jog vaikų knygas iliustruodavo jauni, nepatyrę dailininkai, o spaustuvės atmetinai atlikdavo graviravimo darbus, neteikė reikšmės vaikų knygų spalvingumui, visąįp stengdavosi išvengti šio darbo ir dažnai jį vilkindavo⁴².

Nuo 1956 metų pradėta mažiau paisyti originaliųjų kūrinių vaikams ideologiškumo, gausėjo užsienio rašytojų verstinės literatūros, mažėjo rusų autorių kūrinių. Īmta leisti daugiau nuotykių knygų, ūgtelėjo pažintinės literatūros knygų vaikams skaičius, ji tapo įvairesnė.

Vienuolika pokario metų vaikų knygos leidybai — įsibėgėjimo perio-das. Ir nors tuo metu susiformavęs požiūris į tarybinę vaikų knygą, jos išvaizdą buvo labai ideologizuotas, slėgiantis savo vienpusiškumu, tačiau ateičiai jis buvo gera pamoka, kurios užmiršti, o tuo labiau pakartoti ne-vertėtų.

Vilniaus universiteto
Bibliotekininkystės katedra

Įteikta 1990 m. spalio mėn.

ВИТА МОЗУРАЙТЕ

ИЗДАНИЕ ДЕТСКОЙ КНИГИ В ЛИТВЕ В 1940—1955 ГГ.

Р е з ю м е

С июня 1940 г. до начала войны между СССР и Германией в Литве детские книги издавались Государственным издательством ЛитССР и несколькими част-

³⁹ Drėma V. Pagerinti vaikų knygos iliustravimą // Lit. ir menas. — 1950. — Bal. 16.

⁴⁰ LVMA. — F. 23, ap. I, b. 65. — L. 1—13.

⁴¹ Liobytė A. Dailininkai ir vaikų literatūra // Lit. ir menas. — 1950. — Birž. 25.

⁴² Drėma V. Knyga ir dailininkas // Lit. ir menas. — 1956. — Bal. 14.; Mackonis J. Prieš ribotą realizmo supratimą // Lit. ir menas. — 1956. — Spalio 13.

ными издательствами. Все они за год издали 49 детских книг общим тиражом 277,5 тыс. экз. Во время немецкой оккупации в Литве под надзором местных властей также было издано несколько детских книг. После войны, в 1945 г., было создано несколько государственных издательств, в продукцию которых входили и детские книги. Основную их часть издавало Государственное издательство художественной литературы. За одиннадцать послевоенных лет в Литве было издано 588 детских книг общим тиражом 9345,4 тыс. экз. Из них 85,9% составляют литературно-художественные книги, большая часть которых — переводные.

Издание детской книги в Литве усложняла цензура, требовавшая издавать только идеологически правильную литературу, а также недостаток переводчиков, редакторов, художников-иллюстраторов. Все это содействовало повышению цен на детские книги. Уменьшаться они стали в 1950 г. Для борьбы с неполадками в издании и оформлении детских книг были созданы Секция детской литературы при Совете писателей ЛитССР и комиссия художников в Гослитиздате.

Средний тираж детской книги рос с каждым годом и с 1945 г. по 1955 г. он увеличился в 2,5 раза.

VITA MOZURAITĖ

CHILDREN BOOKS PUBLICATION IN LITHUANIA IN 1940—1955

S u m m a r y

The State Publishing House of Lithuanian SSR and some private publishing houses published children books at the period from June 1940 until June 1941. They published 49 children books in 277,5 thousand copies. At the time of german occupation children books were published in Moscow, where the State Publishing House had worked, and some in Lithuania. After the end of war in 1945 new publishing houses were created in Lithuania and all of them had published books for children. The main part of children books were published by the State Publishing House of Fiction Literature. During eleven years 588 children books were published in 9345.4 thousand copies. Fiction books totaled 85,9% of that number.

Censorship, shortage of translators and editors hindered publication of children books. At first their prices were very large, but from 1949 they began to go down. Often the publication was stopped by shortage of illustrators of children books or by their unsatisfactory work. A Section of Children Literature and a Commission of illustrators in the Union of writers and in State Publishing House of Fiction Literature were created on purpose of improving the publication of children books. Middle edition of the children book had grown for 2,5 times from 1945 till 1955.